

University of Groningen

Ooit in het e-WND

Hoeksema, Jack

Published in:
Het dialectendoeboek

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Version created as part of publication process; publisher's layout; not normally made publicly available

Publication date:
2022

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):
Hoeksema, J. (2022). Ooit in het e-WND. In M. van Oostendorp, & S. Wolff (editors), *Het dialectendoeboek: De schatkamer van 90 jaar Meertens Instituut* (blz. 80-82). Sterck & De Vreese.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Ooit in het e-WND

Jack Hoeksema

Het woordje *ooit* heeft een ingewikkelde geschiedenis, net als zijn Engelse tegenhanger, het woord *ever*. Dat blijkt uit het elektronische Woordenbank van de Nederlandse Dialecten, e-WND, samengesteld en sinds 2015 beheerd door historisch taalkundige Nicoline van der Sijs. Het werk is nog niet voltooid, maar er is genoeg om er alvast een nieuwsgierige blik in te werpen. Ik zal dat doen aan de hand van dat ene woordje, *ooit*.

Het *Vroegmiddelnederlands Woordenboek* (VMNW) geeft drie basisbetekenissen voor *ooit*: (a) altijd, steeds, (b) op een moment in het verleden, (c) überhaupt. Het *Middelnederlands Woordenboek* (MNW) en het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (WNT) laten voor betekenis (b) ook momenten in de toekomst toe.

Betekenis (c) hoeft overigens niet te verschillen van (b). Alle voorbeelden die het VMNW geeft zijn voorkomens in temporele bijzinnen met *eer*. Een van de voorbeelden is:

- (3) Dit hadde in sire profecie
Langhe forseit ieremie
Eer die dinc oit gheschiede.

Dit kunnen we lezen als *Dit had Jeremia in zijn profetie voorspeld lang voordat deze zaak überhaupt geschiedde*, maar evengoed als: *voordat deze*

zaak ooit/op enig moment geschiedde. Als we deze twee samennemen, kunnen we concluderen dat *ooit* in het Middelnederlands twee betekenissen had: *altijd* aan de ene kant, en *op enig moment in heden of verleden* aan de andere. Van de betekenis ‘altijd’ merkt het WNT op (het lemma is van 1894) dat die inmiddels niet meer gangbaar is. Je zegt niet meer ‘ik doe dat ooit’ met de betekenis ‘ik doe dat altijd’.

Het Middelnederlands kende ook de combinatie *oit sider* (= ooit sedert, steeds sindsdien, vergelijkbaar met Engels *ever since*):

- Dos bleef si liggende al din nacht
Ende oit sider sonder sprake
‘Aldus bleef zij de hele nacht en ook daarna sprakeloos liggen’

Deze uitdrukking had dus juist alleen de ‘altijd’-betekenis. Voor zover ik kan nagaan, betekende *ooit sider* hier nooit ‘sinds een keer’.

Het e-WND geeft voor *ooit* vindplaatsen in veertien dialectwoordenboeken, die de dialecten van Groningen tot en met Limburg beschrijven. Niet alle woordenboeken leveren wat op, omdat deze, en zeker dialectwoordenboeken, nooit compleet zijn. Sommige woordenboeken zijn wat summier in hun beschrijving. Zo geeft het *Venloos woordeboek* het lemma *oeët* met de omschrijving ‘ooit’. Hieruit kunnen we natuurlijk niet met zekerheid afleiden wat de betekenis is (of was: het woordenboek stamt van 1937). Andere woordenboeken geven meer informatie: het woordenboek van het Kempens geeft: ooit: (bijwoord) van den verleden tijd = wel eens. Zoo zegt men bijv. *Ik heb het ooit hier zien met water onderloopen*. De omschrijving *wel eens* is ook interessant. Het *Woordenboek van de Tilburgse taal* geeft een voorbeeld met *weleens* in de vertaling: *Komde ôot op ’t Gurke? – Kom je weleens op het Goirke?*

Weleens kent twee soorten gebruik. In de betekenis *soms, af en toe*, waarin het betrekking kan hebben op meer dan één gebeurtenis: *hij vloekt wel eens*, en in de betekenis *op enig moment* (*hij zou zijn vader wel eens willen ontmoeten*). In zinnen in de voltooiden tijd ligt de zaak ingewikkelder. *Piet is weleens in Parijs geweest* kan slaan op één of op meer dan één bezoek, maar de zin *Piet heeft zijn vader weleens vermoord* klinkt uiterst merk-

waardig, in tegenstelling tot *Piet heeft ooit zijn vader vermoord*. Vadermoord is een eenmalige gebeurtenis, niet voor herhaling vatbaar. Conclusie: *ooit* betekent niet hetzelfde als *weleens* in het Standaardnederlands. Het bijwoord *soms* gaat over meerdere gevallen, *ooit* over één en *weleens* is ambigu, afhankelijk van de context. Ongeveer zoals *sommige* (met dezelfde stam *som-*) altijd betrekking heeft op meerdere personen of zaken en *een enkele* op één.

Jack Hoeksema is hoogleraar Nederlandse Taalkunde aan de Rijksuniversiteit Groningen. Hij schrijft, naast andere onderwerpen, vooral over negatie, bijwoorden van graad en taalverandering.

Bronnen:

- Daelen-Meuter, Jos. van (ca. 1937), *Venloos waordeboek*, ongepubliceerd typescript, Venlo.
- Hoeksema, Jack. 1999. Aantekeningen bij *ooit*, deel 2: De opkomst van niet-pouair *ooit*. *Tabu*, 29(4), pp. 147-172.
- Hoeufft, Mr. J.H., 1836. *Proeve van Bredaasch Taal-eigen*. F.P. Sterk, Breda.
- Panken, P.N. 1850. *Kempensch taaleigen*, Idioticon I, A-Z, Idioticon II, H-Z, red. Johan Biemans, 2010, Bergeijk.
- W.J.J. Pijnenburg, K.H. van Dalen-Oskam, K.A.C. Depuydt, T.H. Schoonheim (red.), 2001. *Vroegmiddelnederlands woordenboek. Woordenboek van het Nederlands van de dertiende eeuw in hoofdzaak op basis van het Corpus-Gyseling*. Leiden: Instituut voor Nederlandse Lexicologie.
- Sijs, Nicoline van der (red.) 2015-, *eWND*, op ewnd.ivdnt.org, gehost door het Instituut voor de Nederlandse Taal.
- Sterenburg, W. en E. Schilders, 2014. *Woordenboek van de Tilburgse Taal (WTT)*, Tilburg: Stichting Cultureel Brabant.
- Zwarts, Frans, Ton van der Wouden en Victor Sanchez-Valencia, 2002. The aspectual significance of event particles, 175-208. In: Ton van der Wouden, Ad Foolen en Piet van de Craen, red., *Particles. Belgian Journal of Linguistics* 16.